

Brysselin rabulistit ja maailmanhistorian suuri käänne

Brysselin suunnittelupöydillä piirretään Euroopan tulevaisuutta. Menestys on ollut vaihteleva, mutta ainakin yksi Brysselissä kirjoitettu skenaario on osoittautunut hämmästyttävän iskuvoimaiseksi.

Siinä kuvattiin jo ajat sitten globaalin kapitalismin hallitsema maailma sellaisena kuin me sen nyt näemme: alituista epävarmuutta, mullistuksia ja suurenmoisia saavutuksia synnyttävänä jatkuvana muutosliikkeenä, joka rikkoo kaikki vanhat suhteet ja häpäisee kaiken pyhänä pidetyn.

Skenaarion maailmanhistoriallinen vaikutus oli niin suuri, että se hetkeksi jopa pysäytti itse piirtämänsä tulevaisuudenkuvan toteutumisen. Oikeastaan koko 1900-luku jäi tässä mielessä välivaiheeksi: epäonnistuneeksi yritykseksi luoda vaihtoehto Brysselin nuorten vihaisten miesten yhtä aikaa ihailemalle ja kammoksumalle hahmotelmalle sivilisaatiosta, joka on alistettu markkinavoimien yksinvaltaan.

1900-luku oli mullistavan teknologisen ja luonnontieteellisen edistyksen epookki. Mutta se oli myös suurteollistetun barbarian kausi, joka verisyydessään turhaan hakee vertaistaan historiasta.

Ja silti se oli samalla vapauden, veljeyden ja tasa-arvon läpimurron vuosisata, joka ainakin yleisesti hyväksytyissä periaatteissaan teki kansasta, enemmistöstä, oman itsensä herroja. Naiset ja palveluskuntakin vedettiin karjan ja muiden talousesineiden joukosta täysivaltaisiksi kansalaisiksi.

Edistyksessään ja hirveyksissään liioitellut paradoksien vuosisata päättyi maailmanlaajuiseen, vaikeasti tulkittavaan epäjärjestykseen. Kenelläkään ei näyttänyt olleen keinoja sen hallitsemiseksi.

Ensimmäiset tulkinnot tapahtuneesta nousivat nopeasti pintaan itsestään selvinä. Liberaali, yksilöä ja markkinoiden vapautta korostanut kapitalismi tunsi olevansa voittaja vuosisataa leimanneessa taistelussa sosialismin ja kommunismin kollektiivisia, talouden tervettä dynamiikkaa tukahduttavia ja kansalaisvapauksia sortavia voimia vastaan.

Neuvostojärjestelmän romahdus, johon lyhyt 1900-luku päättyi, näytti vahvistaneen sekä liberaalin demokratian että kapitalismin riemuvoiton.

Hetken saatettiin kuvitella, että maailma oli palaamassa 1800-luvun sivistyneeseen kultakauteen, nyt vain demokratialla ja tieteen uusilla ihmeillä parannettuun. Euroopan alalaidan verinen näytelmä kuitenkin osoitti, että paluu vanhaan maailmaan oli kuin painajaisuni. Sama sekasorto, kumoukset ja veriset yhteenotot, joiden alle kosmopoliittinen ja elitistinen kultakausi oli murskautunut, nousivat ensimmäisen maailmansodan aikaisista haudoistaan entistä nationalistisempina, kansanvaltaisempina ja juuri siksi aiempaa julmempina.

Sortuneen neuvostoleirin tuloksiltaan katastrofaalinen shokkihoito ääriiberaalilla kapitalismilla osoitti, ettei voitokas markkinataloukseen ollut parantava ihmelääke. *Laissez-faire*, josta **Ronald Reagan** ja **Margaret**

Se yleismaailmallinen kapitalismi, jota Marx ja Engels kuvasivat Kommunistisessa manifestissaan, on käsillä vasta nyt, kirjoittaa **Markku Kuisma**.

Thatcher olivat uhonneet, oli utopia siinä missä kommunismikin.

1990-luvun kokeilu Venäjällä todisti, että ilman vakaita instituutioita, oikeanlaista moraalista infrastruktuuria ja lujaa poliittista ohjausta markkinatalous ja sen yksinvaltaan alistetut yhteiskunnat ovat hukassa.

Sijoittajavetoisen, vapautetun kilpailukapitalismin voitto 1990-luvulla synnytti länsimaailmassa ja Suomessa vahvan talouskehityksen, joka hyödytti enimpää, mutta erityisesti muutamia. Maailma olikin muuttumassa uusien ”rosvoparoneitten” temmelyskentäksi: kourallinen todella rikkaita vanavedessään muutama tuhat jättiyritysten johtajaa kahmivat kansantalouksien vilja-aitoissa samaan tapaan kuin ennen muinoin vaivoistaan ja urotöistään palkitut sotilaat ryöstivät vallattuja kaupunkia.

Individualismi oli kyllä voittanut kollektivismiin. Mutta tarkoittiko vapaus aitaukseen päästetyn suden ja lampaiden yhdenvertaista vapautta? Sitä että voittajalle kuuluu kaikki?

Vai oliko uuden aikakauden individualismista tullut teollinen massa-tuote, joka näkyy erottumaan pyrkivien miljoonien persoonallisuuksien yhtä aikaa punaisiksi värjäytyneissä hiuksissa tai saa yksilöllisyydestään ylpeät ranskalaiset ryntäämään samana päivänä samanlaisilla autoilla samoja moottoriteitä kohti samoja eteläisiä lomakohteita?

Jos individualismin voitto tarkoittaa suden vapautta, se ei sinänsä ole historiallisesti uutta. Vallankumouksellista sen sijaan on ajattelutapojen,

mentaliteettien, koko kulttuurin raju muutos, joka seurasi vuosituhannen lopun maailmanlaajuisia järjestyksiä.

Voittoisa liberaalikapitalismi läpäisi kaiken ja valtasi ainoan oikeaoppisen ajattelutavan yksinoikeuden kaikessa. Kapitalismin logiikka tunkeutui yhtiöiden maailmasta, jonne se luontevasti kuului, yhteiskunnallisiin instituutioihin, kulttuurilaitoksiin ja yliopistoihin, joita väärin ymmärretyt yritysjohtamisen menetelmät alkoivat kehittää irvikuvikseen.

Vapaiden markkinavoimien edustama oikea oppi eteni pikamarssia syvälle ihmisten arkijärkeen ja sielunelämään niin, että jo muutaman vuoden ikäiset lapset luultavasti ymmärtävät sen mukaisten perusteluiden vastaansanomattomuuden. Alakoululainenkin alkaa tajuta, että jokainen on nyt oman onnensa seppä.

Sillä on hintansa, joskus valitettavakin, mutta kaikkihan jo tietävät, ettei ilmaisia lounaita ole.

Vuosisadan lopun historiallinen mullistus näytti hämmästyttävästi toteuttavan käsikirjoitusta, jonka pari nuorta rabulistia olivat laatineet vaiheessa, jossa uusi maailmanjärjestys oli vasta versova taimi.

Uuden aikakauden ja sen johtavan luokan uskomaton luova voima oli aavistettavissa sen ensi askelista. Siksi se jättäisikin, kuten nuoret kirjoittajat totesivat, kaikki maailmanhistorian aikaisemmat saavutukset varjoonsa ja osoittaisi, mitä ihmisen toiminta voi parhaimmillaan saada aikaan. Se teki jo alkuaskelillaan ”ihmetöitä, jotka ovat kokonaan toisenlaisia kuin

Egyptin pyramidit, Rooman vesijohdot ja goottilaiset tuomiokirkot”.

Brysselissä kirjoittaneet kolmekymppiset yhteiskuntatutkijat olivat tietenkin nuori **Karl Marx** ja **Friedrich Engels**. Kirjoitus oli Euroopan ”hulluna vuonna” 1848 ilmestynyt *Kommunistisen puolueen manifesti*.

Sen kuvaukset uuden maailmanjärjestyksen läpimurrosta ovat nyt oikeastaan osuvampia kuin syntyäkään.

Se ei johdu Marxin maagisista ennustajankyvyyistä, vaan siitä, että manifestin edistämä poliittinen liike vastaliikkeineen onnistui katkaistaan jo 1800-luvulla nähtävissä olleeseen teollisen kapitalismin voittokulun. Moderni kapitalismi pääsi yleismaailmalliseen vaiheeseensa vasta 2000-luvun alkaessa.

Silmiemme edessä vyöryy joka päivä todistusaineistoa saman prosessin etenemisestä, jota jo vuoden 1848 manifestissa osattiin sattuvasti luonnehtia. ”Taantumuksellisten suureksi suruksi” se on tuhoamassa teollisuudelta kansallisen maaperän, ampuu ylivoimaisten tuotteidensa raskaalla tykistöllä sulkeutuneisuuden Kiinan muurit maan tasalle ja pakottaa kansat kaikinpuoliseen kanssakäymiseen ja keskinäiseen riippuvuuteen.

Maapallon joka kolkkään tunkeutuva, kaikkialle pesiytyvä kapitalismi ei ollut Marxille ja Engelsille vain talouden ilmiö. Se muokkasi uusiksi koko maailmankulttuuriin, johon kansallisesti rajoittuneet paikalliset alakulttuurit sulautuivat. Kaikkea ennen pyhänä ja arvokkaana pidettyä

häväistessään, ruostuneita suhteita rikkoeessaan ja kaiken vanhentuneeksi luokittelemansa kärsimättömästi syrjään sysätessään ”se luo itselleen maailman oman kuvansa mukaan”.

Näin on tapahtunut ja tapahtumassa, kuten hyvin tiedämme. Eikä kuva ole kovin kaunis.

Tiedämme myös, että näiden terävien oivallusten pohjalle rakentunut ohjelma ja sitä toteuttava, 1900-lukuun kenties eniten vaikuttanut poliittinen liike epäonnistui totaalisesti, kun se hallintatavoiltaan tuli edustaneeksi toista vuosisadalle tunnusomaista ilmiötä: kansan etuihin vetoavaa, mutta todellisuuudessa kansojen vankileiriksi muuttunutta hirmuvaata. Tämän toteaminen ei vähennä Marxin ja Engelsin havaintojen ajankohtaisuutta ja arvoa.

Ehkä tärkein kysymys tällaisen tehtävän yhteydessä kuuluu: onko sijoittajavetoiselle, avoimesti vahvoja voittajia suosivalle markkinalogiikalle hyvää vaihtoehtoa tai onko sille edes riittäviä vastavoimia, jotka estäisivät sen tunkeutumisen talouden sfääristä kulttuurin, yhteiskunnan ja ihmiselämän kaikkiin sopukoihin?

Vai onko kysymys mieleton, väärin asetettu? Liioitteleeko se pessimistisesti rahan ja markkinoiden valtaa? Vai onko se väärä siksi, ettei enää muuta olekaan kuin taloutta ja talouden logiikkaa? Kaikki muu on vain siihen sopeutuvaa ja alisteista, eikä toisin voi eikä edes pidä olla?

Markku Kuisma

Kirjoittaja on Suomen ja Pohjoismaiden historian vasta nimitetty professori Helsingin yliopistossa.